

„Просвјета” Загреб, Културног и научног центра „Милутин Миланковић” из Даља, или као заједнички издавачки подухват, чиме је ретким континуитетом учинио видљивијим и рад ових институција, али и свој шеснаестогодишњи рад на књижевном пољу.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност

jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

## ЈАТОМИЦЕ, НОТЕ ПОД КРИЛОМ ПТИЦЕ

Небојша Лапчевић, *Сејач*, Агора, Нови Сад 2024

Небојша Лапчевић припада генерацији савремених писаца који настоје да споје традицију и модерност, усмену културу и филозофски дискурс, при чему његово стваралаштво открива изразиту осетљивост према метафизичком и симболичком слоју постојања. У прозним фрагментима, поетским микросценама и лирским унутрашњим монолозима, његови јунаци најчешће стоје на граници између живота и смрти, стварности и сна, говора и ћутања.

Роман *Сејач* представља сложено и интертекстуално дело у чијем се наративу преплићу поетски, филозофски и метауметнички слојеви. У структуралном смислу, роман је организован у двадесет четири поглавља и у више испреплетених приповедних токова. Они се тематски фокусирају на уметност, стваралаштво, љубав, мит, легенду, као и на егзистенцијалне и цивилизацијске кризе савременог човека.

Централна радња покреће се у моменту када на адресу композитора Адама Дединца стиже писмо са тапијом из 1833. године. У Адамовим рукама је и непознати либрето као извор уметничке инспирације, али и опсесије. Либрето анонимног аутора из XIX века постаје кључна тачка симболичког и креативног промишљања у роману, јер се кроз њега реконструише митска фигура Сејача – симбола уметничког зачетништва, трансцендентног стваралаштва и егзистенцијалне слободе. Уметничка потрага дубоко је прожета интимним и етичким конфликтом главног јунака. Адам се суочава са немоћи пред болешћу супруге Евгеније, што му намеће моралну дилему између личне одговорности и стваралачке посвећености. Криза главног јунака представља алегорију позиције уметника у савременом друштву, разапетог између приватне патње и потребе за уметничким изражавањем.

Простор Троморавља добија карактер симболичког и митопоетског пејзажа. То је простор у коме се сусрећу историја, мит, уметност и духовност. Тако се отварају врата према непознатом свету, који не функционише према законима рационалног, већ уметничког и визионарског.

Писац у специфичном лирском тону унутар прозне форме надилази границе жанровске класификације приближавајући се медитативној и симболичкој поетици. Управо у таквом граничном простору настаје фигура Сејача, као и мотив птице који кроз цео роман функционише као медијум преласка, посредник између земље и неба, материјалног и духовног. Она доноси зрно које покреће процес раста, духовне и животне обнове:

Птица је долетела. И зрно спустила у саксију на тераси. Из ње су израсла два стручка пшенице. Један стручак сачуван је у хербаријуму. Други ће Сејач са кореном брижљиво пресадити у terra incognita.

У таквој структури текста, мотив птице заузима централно место као вишезначни симбол: она је истовремено и носилац слободе, путник између светова, гласник неслућених истина и метафора душевног узлета и пада. Присутна као реалан ентитет и симболички оријентир, птица у *Сејачу* представља један од кључних кодова за разумевање филозофске и поетске основе романа. Орнитолошки мотив је дубоко укореван у архетипској структури колективне имагинације. У различитим митолошким, религијским и поетским системима птица се појављује као симбол слободе, душе, везе са трансценденцијом. У хришћанској традицији, често је знак Светог духа, а у источњачким системима духовности – симбол просветљења. У књижевности, мотив птице прелази значајан пут од древних митова до модерне поезије; од Хомеровог епа до Едгара Алана Поа и других.

У Лапчевићевом роману, међутим, птица није само симбол већ и поетско тело, реално присутна фигура унутар радње, често у вези са ликом Сејача. Њено присуство нема декоративну улогу, она је унутрашњи глас природе, али и сведок ћутања, бола и пролазности. Птица је истовремено назнака почетка и краја, лета и пада, наде и неминовности, али и лик из опере, Ангел-тица, мецосопран која се претвара у девојку. Важно је приметити да Лапчевић у *Сејачу* не користи птицу као фиксни знак, већ као динамички симбол, склон антропоморфности. Та променљивост условљена је контекстом, емоцијом и ситуацијом јунака, што омогућава вишеслојно тумачење поетске и наративне функције овог мотива. Јавља се и кукавица као злослутница, а њено присуство над болесном Евгенијом делује као најава трагичног.

У роману *Сејач* мотив птице се не појављује као случајни лирски елемент већ као константни симболички репер којим се одређује распо-

ложење и егзистенцијално стање главног јунака: „Црни гавран више није чекао. Обноћ је композитору кљуцао стопала. Папуче и чарапе већ му је подерао [...] Кљуном је немилице кидао његову несаницу [...] гавран се гушио у његовој крви...”

Птица је присутна у кључним тренуцима размишљања, сећања и самоиспитивања, делујући као огледало унутрашњих противречности. У том контексту, птица постаје емотивни катализатор; она изазива у јунаку асоцијације на прошлост, на детињство, изгубљене домове, гласове који су утихнули. Њен лет може бити бесциљно кружење, а њено присуство не доноси мир, већ подсећа на немир који не пролази. На тај начин, птица постаје симбол онтолошке немоћи, човекове немогућности да изађе из круга сопствене туге и изгнанства: „Када није писао музику, птица је била мирна. Одомаћила се [...] не мораш да трпиш ту птицу, ако већ не можеш да је припитомиш. Ти си, Адаме, опседнут птицама. Убиј је! Видиш да је то птица ругалица!”

Мотив припитомљења, као у Егзиперијевом *Малом ђринцу*, подвлачи се репликом главног јунака да је заправо птица њега припитомила и да му је она саучесник у стварању. С друге стране, постоје и тренуци када се појављује као наговештај неке више снаге, као знак присуства „незнаног”: „Евгенија је седела на балкону када је Ангел-тица долетела. ’Он ме воли’, прошапутала је. Колико је нејасних тонова и спектра боја било у перју, а опет бела!” У тим сценама птица се не појављује да би објаснила, већ да би продубила мистерију. Она је облик ћутања природе које се укршта са ћутањем човека. Овде се мотив приближава филозофској димензији; птица као посредник између знаног и незнаног, између човекове упитаности и непостојања одговора. Лично пострадање кроз лик супруге Евгеније није приказано сасвим песимистично; и болесница у белом, слична птици, призива „беле божје птице кад пролазе кроз тешке катрене”.

Не треба занемарити ни везу мотива птице са самим чином сејања. Сејач у роману није пољопривредник, већ посматрач, онај који у празно тло живота баца речи, мисли, погледе док изнад њега у простору остаје птица. Тај однос горе–доле, земља–небо, човек–птица представља основну вертикалу симболичке архитектуре романа. У њој је човек увек доле, а птица, душа, Бог или изгубљена нада – изнад њега. Птица–семе–ћутање–стварање чине симболичку мрежу кореспондирајућих мотива. Као што Сејач баца семе у немо тло, тако и птица својим присуством узбуркава тишину изнад земље. Њен лет је попут духовне ехо-сфере у којој Сејач чује оно што не може да каже. Семе означава потенцијал, а птица његову кретњу супротстављену судбини: непредвидивост. Ћутање у роману није одсуство гласа, већ интензивно присуство смисла који се не може изговорити. Улога птице на тај начин није да решава већ да укажује, да буде покрет унутар мира или пак сила покретница стваралаштва:

„Потом је дописивао ноте тако лаке да је смештао птиће у гнездо и ишчитавао благе стихове и поново стварао слике у глави.”

Док Селимовићева птица указује на илузорност слободе и немогућност бекства од судбине, Лапчевићева птица представља динамички симбол који се мења у односу на контекст. Оба писца користе сличну слику као симбол човекове тежње ка слободи, али и свести о њеној ограничености.

Мотив птице један је од централних симбола кроз који се читају најдубље егзистенцијалне и поетске теме; усамљеност, трагање за смислом, духовна чежња. Кључно питање идентитета и улоге уметника сличи реторском „Ко си ти, славуј или гавран? Гавран одлете гоњен кривицом.” Питамо се: да ли је уметник (или његова инспирација) славуј, симбол лепоте, хармоније, љубави и наде, или гавран, симбол таме, губитка, туге и смрти. Ово питање рефлектује дубоку унутрашњу борбу између две супротстављене природе стваралаштва. Славуј доноси песму, ведрину и живот, а гавран несаницу и бол, али и уметничку сумњу и аутодеструкцију. Ово се може тумачити као дихотомија стваралачког позива: с једне стране тежња ка узвишеном и лепом, а с друге реалност патње, мрака и бола која често прати креативни процес. Мотив Ангел-тице нарушава доследност ћутања и обраћа се либретисти Анониму: „Анониме, мораш позајмити лирски глас Сејачу и он ће све поново започети и засејати нову њиву здравим зрневљем...”

Позајмљивање гласа је мисија уметника као посредујућег између трансцендентног и овоземаљског, преношењем поруке, оживљавањем мртвог и подстицањем духовног препорођења. У односу на дихотомију славуј–гавран, Ангел-тица представља трећи глас, синтетички, уздигнут изнад трагичног и лепог. Носећи елементе оба, са наглашеним месијанским и визионарским призивом, она је глас који не припада потпуно ни овом свету, ни уметнику. Она делује кроз подсећање на мисију уметности: да настави где је Сејач стао, не дозволи крај, већ да увек поново започиње *засејајти нову њиву здравим зрневљем*.

Срж филозофије и поетике лика Сејача доноси реченица која следи као одговор претходној мисли: „За Сејача је добро да умре док сеје, јер ће шака семенa, роде мој, свакако проклијати. То свето поље је сам живот који треба пожњети.” Смрт Сејача носи снажан егзистенцијални и метафизички смисао: то је смрт у пуноћи смисла у тренутку испуњења мисије. Дело Сејача трајније је од њега самог, поетика саможртвовања ради вечности уметности и смисла. Реченица је тако ослоњена на хришћански архетип умирања ради спасења, као на античку идеју славе коју јунак стиче делима. У интимизираним обраћању („роде мој”) наслућује се покајнички, исповедни тон. Реченица има потенцијалну интертекстуалну везу са *Јеванђељем њо Јовану* (12:40): „Ако зрно пшенично паднувши на земљу не умре, остаје само; а ако умре, род доноси многи.”

Проза Небојше Лапчевића представља један од најсуптилнијих примера савременог српског егзистенцијалног и метафизичког наратива. Његов роман *Сејач* у том контексту функционише као поетски запис једног унутрашњег света који истовремено одзвања унутрашњим немирима појединца и архетипским сликама колективне свести.

Птица је у овом роману, истовремено, глас природе и одраз унутрашњег немира, симбол слободе и њене недостижности; у интеракцији са другим симболима (семе, тишина, лет, стварање) она постаје носилац метафизичке дубине романа. Као таква, кључ је за разумевање Лапчевићевог лирског и филозофског света.

Љиљана З. ПАВЛОВИЋ ЂИРИЋ  
Универзитет у Нишу  
Филозофски факултет  
Депарتمان за србистику  
Докторске студије  
ljiljanapavloviciric@gmail.com

## ЛАМЕНТ НАД КОСОВОМ

Сунчица Денић, *Селфи из Берџена*, Српска књижевна задруга, Београд 2024

*Зар ти нисам увек говорио да судбина једног народа,  
ја и чистијавој човечансјива,  
зависи од моралних снаја које је он у сјању да однећује.*

Писање о Косову, на које се ауторка одлучила, неизоставно подразумева рађање мноштва асоцијација на културну и националну прошлост нашег народа. Рачунајући управо на то, Сунчица Денић своју збирку прича *Селфи из Берџена* гради на неколико кључних стубова народног живота у јужној покрајини земље. Одабравши да се радња конструише кроз литерарно путовање топонимима њеног детињства, одрастања и каснијег живота, ауторка ризикује исклизнуће у наглашену субјективност, које је успела да заобиђе додељујући својим причама више наративних гласова. Оно што је заједничко свакој од њих јесте емотивна, духовна и телесна повезаност људи са местима која су, свако по себи као и заједно, сабиралишта онога што је срж српског идентитета. Поред села, градова и манастира, јунаци прича Сунчице Денић су сједињени са својим кућама и једни са другима, до тог степена да без њих губе смисао живљења и не знају како да наставе негде другде.

Неколико прича, које отварају збирку, посвећене су исповестима монахиња српских средњовековних манастира смештених на Косову и